

ZOFIA ŻUKOWSKA

RYSZARD ŻUKOWSKI

Zamiejskowy Wydział Wychowania Fizycznego
w Białej Podlaskiej

NASZE ROZMOWY Z MŁODZIEŻĄ O POSTAWACH *FAIR PLAY* W SPORCIE I W ŻYCIU

Działając od wielu lat w polskim, europejskim i światowym ruchu promującym postawy *fair play* w sporcie i edukacji młodzieży, mamy świadomość uniwersalnych i ponadczasowych wartości, które niesie lub wnosić może „czysta gra” w życie sportowe i pozasportowe młodzieży i całych społeczności, naszej kultury i edukacji. Nasze polskie „wejście do Zjednoczonej Europy stwarza nowe szanse na wymianę tych wartości, które są nośne, uniwersalne i względnie powszechnie akceptowane. Częściej dorośli uważają je za naiwne wobec zmaterializowanych warunków życia i jego brutalizacji. *Fair play* może stanowić taką właśnie płaszczyznę, integrującą wiele wartości i przez to integrującą ludzi, którzy podobne wartości akceptują.

Stąd zrodził się pomysł wymiany myśli na ten temat w dialogu z młodzieżą. W promocji wartości *fair play* wśród młodzieży, jedną ze skutecznych form okazały się warsztaty. Przygotowując się do tych warsztatów, przyjęliśmy konwencję stawianych pytań i próby odpowiedzi na nie w dialogu z młodzieżą. Na zakończenie dialogu wokół każdego z pytań przygotowaliśmy krótką merytoryczną odpowiedź na nie, opartą o literaturę przedmiotu i własne doświadczenia, którą na kartkach otrzymywali uczestnicy warsztatów. Po zapoznaniu się z tym materiałem często padały kolejne pytania i kontynuowaliśmy dialog. Pytania te i odpowiedzi na nie dawały uczestnikom warsztatów wyobrażenie nie tylko o pojęciu *fair play*, ale o jego promocji w sporcie i w życiu oraz o strukturach instytucjonalnych i dokumentach w tym zakresie, zarówno polskich, jak międzynarodowych.

Poniżej prezentujemy ten materiał, dostrzegając w nim szansę na praktyczne wykorzystanie go w pracy z młodzieżą. Oczywiście realizację takich zajęć warsztatowych możemy modyfikować, wzbogacać o różne metody i treści, zachęcać do sięgania do różnych materiałów publikowanych na ten temat, analizy konkretnych zjawisk w sporcie i w życiu, reagując na nie na bieżąco.

Problematyka dialogu koncentruje się wokół poniższych 10 pytań i próby odpowiedzi na nie.

1. Co oznacza pojęcie *fair play*, od kiedy i gdzie się nim posługujemy?

Fair play pochodzi z języka angielskiego i oznacza „czystą grę”, grę opartą na szlachetnych ideałach. Zasady te ukształtowały się w dawnej kulturze celtyckiej, którą następnie przejęli różnymi drogami, znani wam z różnych bajek, rycerze króla Artura, obrońcy Brytanii przed anglosaskimi najeźdźcami. Po podboju Brytanii przejęli w Średniowieczu wiele z celtyckich ideałów rycerskich. Do dziś, gdy mówimy o walce rycerskiej, myślimy o walce uczciwej, szlachetnej, czystej, bez podstępów. W XVI w. (po 1591 roku) pierwszy raz to pojęcie zostało użyte jako cecha zachowania rycerskiego w dziele Wiliama Szekspira *Król Jan*. Następnie w Anglii *fair play* przeszło do zajęć rozrywkowych, a stamtąd do sportu. Świadczy o tym najstarsze, oprócz Szekspira, użycie tego pojęcia w traktacie Johana Balmforta *Krótki i jasny dialog o nieprawidłowościach w grze i w kartach* (1593 r.).

Pod koniec XVIII w., a zwłaszcza w ciągu XIX wieku sport angielski stanowił wzór zachowań *fair play* i naśladowano go w całej Europie. I tak pojęcie *fair play* przenikało do kultury europejskiej, a w niej do sportu. Twórca olimpizmu, baron Pierre de Coubertin, początkowo zastąpił angielskie *fair play* francuskim „duchem rycerskości”. Dopiero od Igrzysk Olimpijskich w Londynie w 1908 roku upowszechniło się w sporcie zachowanie *fair play*, jako wyraz szlachetnej walki, do której zawsze należy dążyć.

2. A kiedy w Polsce zaczęto posługiwać się pojęciem *fair play* w sporcie?

Dokładnie nie wiemy, kiedy ten termin pojawił się w Polsce, ale na pewno miało to miejsce w XX wieku, po pierwszej wojnie światowej. Zaczęto go używać w stowarzyszeniach sportowych, wzorowanych na klubach angielskich. Ożywiło się zainteresowanie postawą *fair play* w sporcie po drugiej wojnie światowej (po 1945 roku), kiedy szybkiemu rozwojowi sportu towarzyszyły liczne zjawiska wypaczające jego sens, takie jak gwiazdorstwo, przekupstwo, chuligaństwo na stadionach, kaperownictwo itp. W odpowiedzi na te zjawiska zaczęły powstawać niezależne stowarzyszenia działające na rzecz *fair play* w sporcie. W 1963 roku utworzono w Paryżu przy UNESCO Międzynarodowy Komitet Fair Play, a w tym samym roku powołano Komisję Fair Play przy Polskim Komitecie Olimpijskim, która następnie przerodziła się w Klub Fair Play PKOl. Zarówno Międzynarodowy Komitet Fair Play, jak i Komisja Fair Play PKOl. od 1963 roku przyznają dyplomy honorowe i Trofeum Fair Play zawodnikom i trenerom, nauczycielom i działaczom, którzy wykazali się szlachetnym zachowaniem zgodnym z duchem *fair play* w sporcie. Dzisiaj są trzy rodzaje wyróżnień: 1) Główne Trofeum Fair Play przyznawane za gest *fair play* w minionym roku, którego dokonał zawodnik lub zawodniczka, zespół sportowy, trener czy działacz. Czynem tym pomógł

innym, poświęcając nawet swoje szanse wygranej, dając tym samym wyraz szacunku dla niepisanych praw w sporcie. 2) Wyróżnienie indywidualne za całokształt kariery sportowej, dla zawodnika lub zawodniczki, którzy wyróżnili się postawą *fair play* w sporcie i godnym życiem po zakończeniu kariery sportowej (osobistym, zawodniczym, w działaniach na rzecz rozwoju sportu). 3) Wyróżnienie za promocję wartości *fair play*, dla osób, stowarzyszeń i instytucji, promujących ideę *fair play* oraz szczególnie aktywnie działających w zakresie jej upowszechniania i wdrażania.

Co roku do tych 3 kategorii nagród można zgłaszać kandydatów do Klubu Fair Play PKOl. do końca lutego, a po rozstrzygnięciu konkursu uroczyste wręczenie nagród i wyróżnień odbywa się zwykle w maju w Polskim Komitecie Olimpijskim. Najlepszych z konkursu w Polsce PKOl. zgłasza do nagród międzynarodowych.

3. Czy znasz nazwiska Polaków, którzy otrzymali nagrody i wyróżnienia *fair play* w sporcie? Co wiesz o tych, którzy otrzymywali je w kraju, a co o tych, którzy otrzymywali międzynarodowe trofea?

W latach 1963–2005 wszystkich nagród i wyróżnień *fair play* Polski Komitet Olimpijski przyznał 320. W tym przyznano 22 tytuły Dżentelmena Sportu, 13 tytułów Główna Nagroda Fair Play i 7 nagród Główne Trofeum Fair Play. Pozostałe osoby dostawały Wyróżnienia Fair Play. Imienny wykaz nagrodzonych znaleźć można w książce *Klub Fair Play PKOl.*, przygotowanej przez Z. Żukowską, a wydanej w 2005 roku.

Pierwszy tytuł Dżentelmena Sportu otrzymał znany olimpijczyk, bokser, Zbigniew Pietrzykowski (1963). W dalszych latach otrzymywali je m.in. Egon Franke, Irena Szewińska, Waldemar Baszanowski, Jan Werner, Józef Grudzień, Andrzej Bachleda, Ryszard Szurkowski, Włodzimierz Lubański. Główną Nagrodę Fair Play m.in. otrzymali: Andrzej Grubba, Artur Hajzer, Janusz Darocha, Zbigniew Chrzęszcz. Główne Trofeum Fair Play: Piotr Wesołowski, Wojciech Szuchnicki, Paweł Kacprowski, Paweł Kuźmicki, Konrad Wojtkowiak, Tomasz Kosiński, Paweł Świdorski.

Laureatami Międzynarodowych Konkursów Fair Play zostało 30 Polaków w latach 1968–2004. Wśród nagrodzonych znaleźli się m.in. Ryszard Szurkowski, Dariusz Zawadzki, Błażej Krupa, Jan Lis i Tadeusz Olszański (dziennikarze), Andrzej Grubba, Zofia Żukowska (za promocję wartości *fair play*), Paweł Świdorski. Szczegóły można znaleźć w książce *Klub Fair Play PKOl.*

Wszyscy nagrodzeni stanowią określone wzory osobowe w sporcie. Odnosimy się chętnie do nich, bo ich postawy dobrze służą wychowaniu młodych ludzi do szlachetnego, sportowego współzawodnictwa. Wzorujcie się na nich, śledźcie ich losy!

4. Czy *fair play* kojarzy ci się tylko ze sportem, czy z postawami w życiu w ogóle?

Fair play może być pomysłem na sukces w twoim życiu, jak również w sporcie, ale nie za wszelką cenę.

Najczęściej *fair play* kojarzy się ze sportem, bo takie postawy w sporcie są nagradzane i w ten sposób dajemy wyraz naszemu sprzeciwowi, aby wynik sportowy osiągnąć za wszelką cenę. Można „grać *fair*” zarówno w sporcie, jak i w życiu na co dzień.

Gramy *fair* we współzawodnictwie sportowym, dając równe szanse startu wszystkim zawodnikom, chroniąc własne i przeciwnika zdrowie, przestrzegając przepisów i regulaminów w sporcie, mając poczucie odpowiedzialności za własne zachowania w interakcji z innymi zawodnikami, sędziami, organizatorami sportu itp.

Podobne zasady należy przenieść na swoje zachowania w życiu rodzinnym, w szkole, w klubie zainteresowań, w gronie kolegów i przyjaciół. Jak to jest ważne w życiu i jak wiele znaczy, jeśli ktoś będzie cię cenił za to, że w tych różnych kontaktach społecznych jesteś *fair*. To może mieć również wpływ na twoje samopoczucie i poczucie własnej wartości. To takie ważne w życiu, żeby się siebie i swego zachowania nie wstydzić. Mawiamy wtedy, spójrz w lustro i nie musisz się siebie wstydzić.

Przestrzeganie zasad *fair play* w życiu może również wpływać na zaufanie ludzi do ciebie. Zaufanie innych ludzi to wielki skarb i trzeba go chronić, nie należy go utracić.

Bycie *fair* na co dzień to wzrost twojej asertywności w kontaktach z innymi. Stajesz się bardziej otwarty na innych, nie masz nic do ukrycia, chętnie komunikujesz się z innymi ludźmi, nawet im pomagasz, jak zajdzie potrzeba. Łatwiej ci, będąc *fair*, mieć refleksyjny stosunek do ludzi i spraw, różnych zjawisk w życiu społecznym. Stać cię nawet na krytyczną refleksję, z chęcią współdziałania w dążeniu do bycia lepszym.

5. Co wiesz o pierwszym *Manifeście Sportowym*, wydanym przez UNESCO w 1964 roku?

We wstępnych ustaleniach tego *Manifestu* czytamy m.in., że jeśli działalność sportowa powoduje przeciwstawianie się innemu, powinna odbywać się w duchu uczciwości i rycerstwa. Nie może istnieć sport bez zasady *fair play*.

W rozdziale *O grupie sportowej* pisze się o uczciwości zawodów sportowych, która jest gwarancją prawdziwości wyników ustalonych na stadionie. Ona przydaje sportowi wartości ogólnoludzkie. Dalej czytamy w tym dokumencie, że sport ułatwia spotkania między ludźmi w atmosferze szczerości i radości; pozwala im lepiej się poznawać i szanować; budzi w nich poczucie

solidarności oraz zamiłowanie do szlachetnego i bezinteresownego działania; stwarza nowe kryteria braterstwa. Grupa sportowa jest jak rodzina. Sympatie i uczucia, jakie każdy powinien w niej znaleźć, przyjaźń, jaka może narodzić się z walki sportowej, stanowią tajemnice jej zawartości, w której dominuje klimat *fair play*. Sport stwarza okazję do poznania samego siebie, również w relacji z innymi członkami grupy sportowej. Relację tę ułatwić mogą zasady czystej gry, które legły u podstaw wspólnego sportowania.

W *Manifeście Sportowym* wyodrębniono 3 rozdziały: *Sport w szkole*; *Sport w czasie wolnym od pracy*; *Sport wyczynowy*. Na każdym z tych poziomów wtajemniczenia sportowego nie zmienia się tylko jedno, wartości, które sport może wnieść w życie ucznia uprawiającego sport, człowieka sportującego po pracy w czasie wolnym i sportowca uprawiającego sport wyczynowo. Naczelną kategorią tych wartości, obok honoru, dzielności, przyjemności, jest oczywiście *fair play*.

Terenem kształtowania tych wartości jest przede wszystkim sport w szkole i sport w rodzinie. Stąd znajduje swoje odniesienie do sportu w czasie wolnym, często sportu uprawianego rodzinnie i w grupach koleżeńskich. Ukoronowanie swoje znajdują wartości *fair play* w sporcie wyczynowym. Tu idzie walka o wielką stawkę, którą jest mistrzostwo w sporcie, które nie może być zdobyte „za wszelką cenę”, z pominięciem reguł *fair play*. Wtedy bowiem traci ono dla człowieka uprawiającego sport, dla środowiska i dla kraju wszelką wartość.

6. Co wiesz o *Manifeście Fair Play*?

W 1977 roku został opracowany przez Międzynarodową Radę Wychowania Fizycznego i Sportu przy współpracy z UNESCO *Manifest o Fair Play*

Autorzy *Manifestu* wskazują na zjawisko kryzysu w sporcie, któremu można zapobiec tylko przez przywrócenie wierności zasadzie *fair play*. „Bez *fair play* sport przestaje być sportem”, stwierdzają we wstępie.

Analizując pojęcie *fair play* wskazują na jej głównego adresata, jest to człowiek uprawiający sport. To od niego wymaga się przede wszystkim przestrzegania i poszanowania wszystkich reguł pisanych. Ale obok reguł pisanych istnieje jeszcze „duch walki”, w którym sport, zwłaszcza wyczynowy, powinien być uprawiany.

W czym przejawia się szczególnie postawa *fair play* w sporcie, pytają, i odpowiadają: w akceptowaniu bez dyskusji decyzji sędziego, z wyjątkiem sportów, w których regulamin upoważnia do odwoływania się; w dążeniu do zwycięstwa, które jest pierwszoplanowym i zasadniczym celem oraz w zdecydowanej odmowie odnoszenia zwycięstwa za jakąkolwiek cenę; w „sposobie bycia”, opartym na poszanowaniu samego siebie, w którym zawierają się: uczciwość, rzetelność oraz stanowcza i godna postawa w obliczu zachowania nierzetelnego; poszanowanie partnera; poszanowanie przeciwnika, zwycięz-

cy lub zwyciężonego, przy zachowaniu świadomości, że jest on niezbędnym partnerem, z którym zawodnika łączy koleżeństwo sportowe; poszanowanie sędziego, i to poszanowanie pozytywne, wyrażające się w ciągłym wysiłku współpracy z nim.

Fair play wiąże się ze skromnością w przypadku zwycięstwa, z pogodnym przyjmowaniem porażki i z wielkodusznością przyczyniającą się do wytwarzania serdecznych i trwałych stosunków między ludźmi.

Ale *fair play* nie jest właściwością, która w pierwszym rzędzie dotyczy zawodnika. Niezbędny i szczególny wkład mogą tu wnieść trenerzy, władze sportowe i wszystkie osoby zainteresowane sportem wyczynowym, które mogą bezpośrednio lub pośrednio wpływać na zawodnika.

Największą groźbą ciążącą nad *fair play*, czytamy w *Manifeście*, jest nadmierne przywiązanie w naszych czasach do zwycięstwa, które staje się źródłem prestiżu zarówno dla samego zawodnika, jak i dla klubu, związku sportowego i dla kraju, a które może być poza tym źródłem konkretnych korzyści.

Wobec tych zagrożeń dla wartości *fair play* w sporcie w *Manifeście* omawia się szczegółowo zakresy odpowiedzialności zawodników, rodziców, wychowawców, organizacji i związków sportowych, kierowników wyszkolenia i trenerów, lekarzy i asystentów, sędziów, władz publicznych, dziennikarzy i widzów.

Na zakończenie omawia się różne akcje na rzecz *fair play*, a wśród nich m.in. tworzenie krajowych komitetów *fair play* (u nas działa Klub Fair Play PKOl.), inicjatywy międzynarodowe, dyskusje i obrady, masowe środki przekazu, kodeksy *fair play* itp.

7. Jakie znasz kodeksy etyczne w sporcie?

Wśród wielu kodeksów etycznych w sporcie wymienić należy *Cztery Dekalogi* opracowane przez członka Międzynarodowej Akademii Olimpijskiej w Grecji, Otto Szymiczka, które opublikował w 1962 roku w Olimpiii. Jest to *Dekalog widza*, *Dekalog sportowca*, *Dekalog trenera* i *Dekalog organizatorów i sędziów*. Ze względu na ich zwięzłość, rzeczowość i konkretnego adresata, mogą stanowić punkt odniesienia do oceny zachowań zgodnych z duchem *fair play* również w życiu sportowym każdej szkoły i każdego klubu.

Innym przykładem mogą być *Zasady postępowania etycznego w sporcie* opracowane przez Zofię Żukowską w Klubie Fair Play PKOl., zawierające trzy Kodeksy etyczne: *Sportowca*, *Trenera* i *Działacza w sporcie*.

Interesujący może być *Sportowy Kodeks Etyczny Fair Play, drogą do zwycięstwa*, który stanowi uzgodnioną deklarację intencji przyjętą przez ministrów odpowiedzialnych za sport w krajach europejskich w 1993 roku.

Wszystkie wyżej wymienione i inne kodeksy znaleźć można w książce Z. Żukowskiej *Fair Play-Sport-Edukacja*.

Poniżej przybliżej dwa inne kodeksy, opracowane specjalnie dla młodzieży uprawiającej sport w szkole, które możecie wykorzystać w swoich środowiskach.

Pierwszy z nich, *Kodeks Fair Play*, opracowali Zofia i Ryszard Żukowscy:

1. *Fair play* – to mój pomysł na sukces w życiu i w sporcie, ale nie za wszelką cenę.
2. *Fair play* – to dla mnie radość ruchu i współzawodnictwo, szacunek dla lepszego.
3. *Fair play* – to mój sposób na bycie sobą w życiu i w sporcie, w kontakcie z innymi.
4. *Fair play* – to życzliwość dla ludzi, pomoc i współdziałanie w sporcie oraz w życiu mojej klasy, szkoły, mojej rodziny.
5. *Fair play* – to równość szans w grze, zabawie, zawodach, rywalizacji koleżeńskiej.
6. *Fair play* – to ja i ty, to my i oni, dotyczy nas wszystkich.
7. *Fair play* – to przestrzeganie reguł gry i przepisów na co dzień, w życiu i w walce sportowej.
8. *Fair play* – to troska o zdrowie moje i moich kolegów, mojej rodziny i przyjaciół, w czasie pracy i wypoczynku.
9. *Fair play* – to poszanowanie ludzi, przyrody i środowiska.
10. *Fair play* – to moja walka z niełojalnością, niesprawiedliwością i oszustwami w życiu i sporcie.

Drugi *Kodeks fair play ucznia* opracowała Anna Bodasińska, dokonując próby kodyfikacji postępowania w sporcie i w życiu codziennym zgodnie z duchem *fair play*:

1. Uczeń reprezentuje swoją klasę, szkołę, klub sportowy, miasto, wieś, region. Szanuje tradycje swojej szkoły i swojego środowiska. Jest dumny z osiągnięć sportowych i dydaktycznych swoich kolegów.
2. Uczeń dąży do bycia lepszym, zarówno w nauce, jak i w sporcie. Doskonali się na zajęciach lekcyjnych i poza nimi, tym samym rozwija swoją aktywność umysłową, sprawność fizyczną, wiedzę, talent, umiejętności, możliwości i twórczość.
3. Uczeń jest przekonany o tym i popiera to swoimi czynami, iż sukces (wygrana, zwycięstwo) zobowiązuje, a przegrana w sposób uczciwy nie przynosi wstydu, zarówno w działalności sportowej, jak i w życiu codziennym.
4. Uczeń przestrzega wartości zasady *fair play* zawsze i wszędzie. W sporcie stanowi ona podstawę jego rozwoju fizycznego i sukcesu, w życiu codziennym jest wyrazem wysokiej kultury osobistej, w tym etycznej.
5. Uczeń dba o własne zdrowie i zdrowie kolegów. Prowadzi zdrowy tryb życia, którego przejawami są: aktywność ruchowa, profilaktyka zdrowotna i codzienne zabiegi higieniczne oraz unikanie kontuzji, jak i nie powodowanie ich u innych w zajęciach sportowych.
6. Uczeń jest gorącym zwolennikiem aktywności ruchowej podejmowanej zarówno w rekreacji ruchowej, sporcie dla wszystkich, jak i w sporcie wyczynowym.
7. Uczeń szanuje nauczycieli, trenerów, aktywnie z nimi współpracuje na zajęciach lekcyjnych oraz wykazuje się pracą i działalnością społeczną poza lekcjami i poza szkołą (chętnie uczestniczy w zawodach sportowych, konkursach przedmiotowych oraz w pracy społecznej: pomoc starszym ludziom, wolontariat, akcje charytatywne, święta szkolne i sportowe).
8. Uczeń wykazuje dbałość o obiekty, urządzenia i sprzęt (dydaktyczny i sportowy) na terenie szkoły i poza jej granicami.

9. Uczeń potrafi (stara się) pogodzić naukę, zdobywanie kolejnych poziomów edukacyjnych ze sportem i działalnością pozaszkolną (koła zainteresowań, zajęcia w domu kultury, zajęcia domowe, samodoskonalenie, szkoła muzyczna, szkoła językowa). 10. Uczeń pracuje na rzecz swojego środowiska, czyniąc to z wielką odpowiedzialnością za jego rozwój i rozwój jego mieszkańców. 11. Uczeń dba o podwyższanie swojego autorytetu, samodoskonalenia i akceptacji społecznej zarówno na arenie sportu, jak i w swoim środowisku. 12. Uczeń w sposób świadomy przestrzega *Regulaminu Szkoły, Szkolnego Kodeksu Ucznia*, wszelkich przepisów dotyczących postępowania w życiu społecznym, jak i przepisów gry w rywalizacji sportowej. 13. Uczeń w widoczny sposób przyczynia się do propagowania i ochrony ducha olimpijskiego w sporcie i życiu codziennym, dla dobra swojej klasy, szkoły, środowiska i całej społeczności. Tym samym dba o moralny wymiar sportu i zachowań międzyludzkich. 14. Uczeń pomaga młodszym i słabszym kolegom, zgodnie z zasadą *fair play*, głoszącą równość szans i równouprawnienie wszystkich ludzi w sporcie i życiu codziennym. 15. Uczeń jest zagorzałym przeciwnikiem stosowania niedozwolonych środków farmakologicznych i wszelkich używek: w sporcie dopingu, w życiu codziennym narkotyków, alkoholu i papierosów. Wykazuje przy tym wielką odpowiedzialność za własną osobę, jak i za swoich kolegów. 16. Uczeń dba (manifestuje to swoim postępowaniem) o ochronę środowiska naturalnego. Popiera wszelkie akcje społeczne służące i podporządkowane temu celowi. 17. Uczeń jest tolerancyjny w stosunku do ludzi chorych, innych ras, wyznań i narodowości. Stara się poznać przyczynę ich odmienności, ich kulturę, religię i obyczaje. 18. Uczeń jest prawdziwym i wiernym kibicem. Pamięta o swojej drużynie zarówno w chwilach zwycięstw, jak i porażek. 19. Uczeń szanuje ojczystą mowę i ojczysty język. Przeciwstawia się w sposób stanowczy i odważny wszelkim wulgaryzmem, słownej przemocy i agresji, tak w sporcie (kibicowanie) jak i w codziennych rozmowach. 20. Uczeń jest zagorzałym przeciwnikiem zachowań związanych z przemocą, naciskiem fizycznym i agresją. Potrafi w sposób przemyślany i bezkonfliktowy rozwiązywać sytuacje problemowe. 21. Uczeń potrafi odróżnić dobro od zła, wzoruje się na ludziach prawych, dojrzałe wybiera swoich idoli i swoje autorytety. W każdej sytuacji można na niego liczyć. 22. Uczeń to w każdym calu Europejczyk, który swoim postępowaniem, wiedzą i przykładem pomaga uwierzyć innym w sens jednoczenia się Europy.

8. Jak myślisz, czy przestrzeganie zasad *fair play* w sporcie można porównać do postawy moralnej każdego z nas?

Oczywiście, że tak. Przestrzegając zasad *fair play* w sporcie dokonujesz wyboru moralnego. Wygrać za wszelką cenę czy przestrzegać równości szans? Czy w życiu nie stajemy przed takimi wyborami?

Co nam może ułatwić właściwy wybór, aby pozostać wiernym zasadom *fair play* w sporcie? Np. troska o zdrowie własne i przeciwnika. Nie wynik za wszelką cenę, a wartości, które wiążą się ze zdrowiem moim i przeciwnika w walce sportowej. Podobnych wyborów dokonujemy na co dzień w życiu, a ich efekt zależy od naszej dojrzałości moralnej.

Innym przykładem może być przestrzeganie przepisów i reguł gry w sporcie. Jeśli ich nie przestrzegamy, dezorganizuje to wszystkie interakcje w sporcie, prowadzi do chaosu i trudno mówić o warunkach pozwalających na zobiektywizowanie oceny efektów.

Podobnie jest w życiu społecznym klasy szkolnej, klubu sportowego, czy grupy rówieśniczej, które rządzą się określonymi regułami współżycia i współpracy, opartymi na wzajemnym szacunku i zaufaniu. Podważanie ich bądź nie szanowanie prowadzi do destrukcji społecznej, niepokoju, dezintegruje zarówno pracę, jak i zabawę.

Czwarty komponent *fair play*, to odpowiedzialność. Brak jej w klimacie aktywności sportowej każdego z was zaburza czystość gry, grozi negatywnymi skutkami w sporcie. Brak odpowiedzialności w życiu codziennym po pierwsze podważyć może zaufanie do każdego z nas, po drugie oceniane jest w kategoriach braku dojrzałości moralnej. Jednym z kryteriów oceny naszej postawy moralnej może być postępowanie odpowiedzialne, zgodne z duchem *fair play*. Dotyczy to zarówno działalności sportowej, jak i wyborów moralnych dokonywanych w życiu codziennym.

9. Czy *fair play* może stanowić twój sposób na bycie sobą w życiu i w sporcie, w kontakcie z innymi?

Bycie sobą, to przede wszystkim poznanie siebie i przewidywanie swoich zachowań w różnych sytuacjach, które rodzi sport i życie codzienne. Bycie sobą pozwala na samorealizowanie się w różnych formach aktywności sportowej i w życiu szkolnym, rodzinnym, koleżeńskim.

Pozostanie wiernym wartościom, które się ceni, w tym zasadom *fair play*, budzi szacunek i uznanie otoczenia w sporcie, w szkole, w rodzinie. Może to stać się sposobem na przewyciężanie negatywnych zjawisk, z którymi spotkać się możecie w działalności sportowej, w kontakcie z innymi w szkole, w rodzinie, w grupach koleżeńskich. To takie ważne w życiu móc pozostać wiernym tym wartościom i być sobą, mimo że nie wzbudza to od razu akceptacji otoczenia. Siłą naszą stanowić będzie zgodność naszego postępowania z zasadami *fair play*, którym pozostaniemy wierni. Możemy wtedy być sobą z podniesioną głową i jasnym spojrzeniem w przyszłość.

Czy to łatwo być sobą, gdy dookoła łamane są zasady *fair play*? Nie jest to łatwe, a czasami nawet może być bardzo trudne. Wierność jednak wyznawanym i uznawanym wartościom, w tym przypadku zasadom *fair play*, ułatwia

bycie sobą i dokonywanie wyborów moralnych w naszym zachowaniu zgodnych z tym, co stanowi nasze bogactwo wewnętrzne i siłę przekonywania.

Nagradzani za gesty *fair play* w sporcie na pytanie, dlaczego zrezygnowali ze zwycięstwa na rzecz niesienia pomocy poszkodowanemu w walce sportowej czy przyznania się do błędu, którego nie zauważył sędzia, odpowiadają często, że to był ich naturalny, spontaniczny odruch, oni po prostu byli sobą. Sport rodzi takie sytuacje, w których wierność zasadom *fair play* może stanowić sposób na bycie sobą i ułatwić znalezienie się w różnych interakcjach z innymi ludźmi, również poza sportem.

10. Czy promując zasady *fair play* w sporcie i w twoim życiu w ogóle, możesz przyczynić się choć w małym stopniu do walki z nielojalnością, niesprawiedliwością i oszustwami, przeciwdziałając brutalizacji życia?

Każdy z nas buntuje się na przejawy nielojalności i niesprawiedliwości w naszym otoczeniu i w życiu społecznym w ogóle. A czy potrafimy ocenić nasz stosunek do innych ludzi i refleksyjnie spojrzeć na to, czy zawsze jesteśmy lojalni i sprawiedliwi? Jeżeli dewizą naszego życia stanie się *fair play* (czysta gra) w kontaktach z innymi (w sporcie, w zabawie, w szkole), to łatwiej nam będzie dokonywać wyborów i ocen, uwzględniając kryterium lojalności i sprawiedliwości. I wtedy, promując zasady *fair play*, możemy w naturalny sposób przeciwdziałać nielojalności i niesprawiedliwości w życiu koleżeńskim, w rodzinie, w szkole. A sami możemy stanowić wzory zachowań ludzi lojalnych i sprawiedliwych. I za to będzie się nas bardziej cenić. Trudno od innych oczekiwać lojalności i sprawiedliwości, kiedy samemu się tak nie postępuje w kontaktach z innymi. Dobrze zacząć od refleksji nad własnym postępowaniem.

Podobnie sprawa dotyczy oszustw i brutalizacji życia, z którymi, niestety, spotykamy się na co dzień. Czy i jak możemy temu przeciwdziałać?

Promując postępowanie oparte na zasadach *fair play*, siłą rzeczy, przeciwdziałamy oszustwom i brutalnym zachowaniom w życiu. Wzory zachowań w sporcie, szczególnie te dostrzegane i nagradzane mogą stanowić dobry punkt odniesienia do walki z oszustwami i brutalizacją życia. A przecież życie może być tak piękne, wystarczy czasem mieć życzliwy stosunek do innych, szanować ich, tworzyć przyjazny klimat wokół siebie, w domu, na podwórku, na boisku, w szkole, na ulicy, aby i inni zastanowili się nad tym, czy warto burzyć to dla oszustw i brutalności? Chodzi o to, by dobro zwyciężało zło, a zacząć trzeba od refleksji *fair play* nad własnym życiem i postępowaniem. Spróbujcie!

1. Bodasińska A., *Próba kodyfikacji postępowania w sporcie i w życiu codziennym zgodnie z duchem fair play*, (w:) Z. Żukowska, R. Żukowski (red.), *Wychowanie poprzez sport*, Warszawa 2003.
2. Callee A., *O pojęciu fair play*, (w:) Z. Żukowska (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1966.
3. Coubertin P., *Wspomnienia olimpijskie*, „Kultura Fizyczna” 1975, nr 3.
4. Coubertin P., *Listy olimpijskie. List 3*, „Kultura Fizyczna” 1998, nr 3–4.
5. Dąbrowscy A. A., *Nagrody Fair Play w sporcie jako instrument edukacyjny*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1992, nr 3.
6. *Karta Fair Play*, Międzynarodowy Komitet Fair Play, Paryż 1974. Wyd. PKOl. (w tłumaczeniu na jęz. polski).
7. Keating J. W., *Sportsmanship as a Moral Category*, „Ethics” 1964, nr 1.
8. Krawczyk Z. (red.), *Oblicza sportu*, Warszawa 1990.
9. Krawczyk Z., *Kategorie etyki sportu*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Chrześcijańska etyka sportu*, Warszawa 1993.
10. Królicki J., *Polacy zdobywcami głównych nagród fair play*, (w:) Z. Żukowska (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1996.
11. Kühler W., *Sportethos*, Monachium 1969.
12. Lenk H., *Toward a Social Philosophy of the Olympics: Values. Aims, Reality of the Modern Olympic Movement*, (w:) P. J. Graham, H. Ueberhorst (eds.), *The Modern Olympics*, Cornwall, N.Y. 1988.
13. Lipiec J., *Filozofia czystej gry*, (w:) Z. Żukowska, R. Żukowski (red.), *Europejski Kongres Fair Play*, Warszawa 1997.
14. Lipoński W., *Humanistyczna encyklopedia sportu*, Warszawa 1987.
15. Lipoński W., *Celtycka geneza brytyjskiego fair play*, (w:) Z. Żukowska (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1996.
16. Lis J., *Fair play – piękno fizyczne i moralne*, „Almanach” 1989–90, III.
17. Lis J., Olszański T., *Czysta gra*, Warszawa 1984.
18. McIntosh P., *Fair Play. Ethics in Sport and Education*, London 1979.
19. Müller N., *O znaczeniu fair play w sporcie na przestrzeni stuleci*, „Almanach” 1987–88, II.
20. Ossowska M., *O pewnych przemianach etyki walki*, Warszawa 1957.
21. Przyłuska-Fiszler A., Misiuna B., *Etyczne aspekty sportu*, Warszawa 1993.
22. Żukowska Z., *Wychowawcze funkcje idei fair play w sporcie dzieci i młodzieży*, „Almanach” 1989–90, III.
23. Żukowska Z. (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1996.
24. Żukowska Z., *Edukacja olimpijska młodzieży. Tradycje. Teraźniejszość. Perspektywy*, (w:) Z. Żukowska (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1996.

25. Żukowska Z., *Klub Fair Play PKOl.*, Warszawa 2005.
26. Żukowska Z., Żukowski R., *Fair play wartością uniwersalną dla sportu i wychowania*, (w:) Z. Żukowska (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1996.
27. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), *Europejski Kongres Fair Play w Warszawie*, Warszawa 1997 (w wersji polskiej i angielskiej).
28. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), *Zdrowie-Ruch-Fair Play*, Warszawa 2002.
29. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), *Wychowanie poprzez sport*, Warszawa 2003.
30. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), *Fair play w europejskiej kulturze i edukacji*, Warszawa 2004.
31. Żukowski R., *Doping – samo zło*, „Trening” 1991, nr 3.
32. Żukowski R., *Młodzież wobec wartości fair play w sporcie*, (w:) Z. Żukowska (red.), *Fair Play-Sport-Edukacja*, Warszawa 1996.